

Процес усвідомлення дітьми їхніх прав має також важливий виховний аспект, адже він торкається сумління педагогів, пробуджує вразливість учителів й опікунів на наявні зло чи патологію. Особлива відповідальність покладається на тих, хто повинен стояти на стороні прав дитини у державі, а саме – на уповноважених з прав дитини. Досить важким бар'єром у зміні правового становища дитини є сім'я, яка дотримується традиційного підходу у сімейному вихованні, що полягає у праві сім'ї так виховувати дитину, як вона вважає за потрібне, інколи навіть «ламати» її особистість в ім'я батьківської влади. Таким чином, кожна сім'я сама собі встановлює право суспільних стосунків з дітьми, якому вони повинні коритися.

Усе частіше педагоги звертають увагу на те, що поширений міф про моральне самовдосконалення дорослих через дотримання ними прав дитини є не більше, ніж міфом. На користь цього свідчить те, що хоч більшість країн Європи вважає дитиною людину від народження до 18 років, у багатьох із них немає законодавчих актів, декретів, які б регулювали політику держави у сфері захисту прав дітей. Фактично дитина не може реалізувати жодного з прав, які їй належать, самостійно, а тільки через дорослих. За словами Роберта Фарсона, «Емансипація дітей не означає зникнення будь-якої моральності, а тільки навпаки – відмову від її подвійності. Наші взаємостосунки повинні базуватися на тих самих засадах, моральних принципах, переконаннях і правах. Як дії дорослих підлягають певним правилам, системам вартості та приписам, так мають чинити й діти. Тому що метою емансипаційних прагнень є, в кінцевому рахунку, зменшення можливості взаємного поневолення» [2, с. 9].

ЛІТЕРАТУРА

1. Квас О. Дитиноцентризм у науках про виховання: історичний аспект : [монографія] / О. Квас. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2011. – 348 с.
2. Farson R. Menschenrechte für Kinder. Die letzte Minderheit / R. Farson. – München, 1975. – S. 9.

Людмила Ковальчук,
канд. пед. н.,
Міжнародний жіночий
правозахисний центр
«Ла Страда Україна»

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ У КОНФЛІКТНИЙ ТА ПОСТ-КОНФЛІКТНИЙ ПЕРІОД

Стаття присвячена питанням організації соціально-педагогічної роботи з дітьми у конфліктний та пост-конфліктний період з метою попередження насильства над ними.

Liudmyla Kovalchuk

SOCIAL AND PEDAGOGICAL WORK WITH CHILDREN IN CONFLICT AND POST-CONFLICT PERIOD

The article features the issues of social pedagogical work with children during conflict and post-conflict period with the aim to prevent violence against children.

Сучасні виклики. Починаючи з листопада 2013 р., Україна переживає складні, важливі і водночас трагічні події. Вони характеризуються протидією з боку значної частини громадськості та суспільства загрозам основоположних свобод та прав людини, які виникли внаслідок зловживання владою та зради інтересам українського народу з боку частини вищого керівництва. Це супроводжувалось насильством, тортурами, викраденням людей, вбивствами, а також загрозами порушення територіальної цілісності та суверенітету країни. Останні події, пов'язані з безпрецедентним досі порушенням таких основоположних прав та свобод людини, що гарантуються Загальною декларацією прав людини: право на життя, на свободу і на особисту недоторканність; свобода від тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує гідність, поводження і покарання; право на рівний захист перед законом; свобода від безпідставного арешту, затримання або вигнання; право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави; право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; право на свободу мирних зборів і асоціацій тощо [2]. Події розгорталися від вимог підписати Угоду про асоціацію з Європейським Союзом до вимог відставки Уряду та Президента, які порушували права громадян. Відразу після відставки Президента Януковича Україна стикнулася з зовнішнім неочікуваним викликом – військовою агресією з боку Російської Федерації та окупацією і анексією Автономної Республіки Крим.

Аналіз дзвінків, які надходили на Національну дитячу «гарячу лінію» та Національну «гарячу лінію» з питань протидії домашньому насильству, торгівлі людьми та гендерній дискримінації за цей період, показує високий рівень тривожності у суспільстві, зростаючі почуття невпевненості у завтрашньому дні, втомленість

від нестабільності, що породжує агресивність та ворожість у стосунках між людьми. Він також дозволяє констатувати, що діти, були активними учасниками подій, які відбувалися в країні. Вони переживали, так само, як і дорослі цілий вир емоцій. Крім того, їхні скарги показали, що вони стикалися з проблемою неможливості обговорення ні своїх емоцій, ні подій. Навчальні заклади мотивували свої рішення не обговорювати соціально-політичних подій у своїх стінах необхідністю бути аполітичними. Батьки вважали, що події, котрі відбуваються, зовсім недитячі. Можливо, прикриваючи цим своє незнання, як необхідно відреагувати.

Досвід країн, які перебували в конфліктних ситуаціях, показує, що значне зростання насильства в протистояннях призводить до збільшення випадків домашнього насильства, насильства стосовно жінок і дітей як в період розгортання самого конфлікту, так і після його завершення. Складна економічна ситуація в Україні, наслідки конфліктного періоду можуть призвести до посилення пошуків працевлаштування за кордоном. Це також стосується і випадків нелегального працевлаштування, що підвищує ймовірність ризиків потрапляння в тенета торгівлі людьми. Загалом, на сьогоднішній день, ситуація складна тим, що протистояння продовжуються і важко передбачити час та спосіб його завершення. Це посилює тривожні настрої в суспільстві, страхи, розчарування і вимагає адекватної роботи педагогічних працівників з неповнолітніми.

Актуальні напрями та зміст соціально-педагогічної роботи. Формування знань про соціально-політичні події. З метою попередження або мінімізації негативних наслідків конфліктних подій важливо формувати знання у дітей, батьків та педагогічних працівників про ситуацію, що склалася. Особливо це стосується необхідності відстеження нових законів та інших нормативно-правових актів, які активно зараз приймаються з метою сприяти захисту та надати допомогу особам у складних життєвих обставинах. Своєчасне донесення такої інформації до дітей, батьків та педагогічних працівників сприятиме зверненню по допомогу від осіб, які її потребують, водночас запобігаючи більш складним наслідкам перенесених подій. На часі також надання інформації щодо діяльності органів державної влади, особливо соціальних служб, громадських організацій, територіальних громад у наданні допомоги особам, які опинилися у складних життєвих обставинах.

У спілкуванні з батьками варто наголосити на необхідності обговорення ними з дітьми тих фактів та подій, про які вони запитували. Інформація має бути подана дозвано, відповідати віку та рівню сприйняття дитини. Доцільно підкреслити, що така взаємодія з дитиною сприятиме формуванню та зміцненню довірливих стосунків, знизить рівень тривожності та агресивності у дітей.

Робота з вразливими групами населення. У ситуації конфлікту та в період після його припинення певна частина населення може бути більш вразливою до ситуацій порушення їхніх прав, потрапляння у складні життєві обставини, перенесення насильства тощо. До цієї групи відносяться: діти, сім'ї, члени яких загинули, сім'ї, члени яких поранені, сім'ї, члени яких зникли безвісти, жінки, внутрішньо переміщені особи, сім'ї військовослужбовців, сім'ї, в яких зруйновані родинні зв'язки, безробітні особи та члени їх сімей, що зазнають насильства з боку громади за свої переконання. Надзвичайної уваги потребують діти з сімей, в яких загинули їхні члени. Педагогічним працівникам необхідно знати про такі сім'ї, своєчасно надати необхідну психологічну, соціально-педагогічну допомогу.

У здійсненні соціально-педагогічної та психологічної роботи з цими категоріями громадян важливо пам'ятати, що вони можуть мати специфічні потреби. Робота має бути побудована на виявленні цих потреб, а також подальше їх задоволення шляхом співпраці з різними суб'єктами соціальної, соціально-педагогічної та психологічної діяльності.

Розірвання сімейних зв'язків на ґрунті оцінок подій, які відбувалися, а також політичних вподобань, стало досить поширеним явищем. Батьки та діти, рідні сестри та брати, бабусі, дідусі та онуки стали ворогами. У деяких ситуаціях це призвело до розриву стосунків. Тому важливим у цих випадках є допомога потерпаючим у переживанні подій та інформація про шляхи відновлення родинних зв'язків, медіації, формування толерантного ставлення до інших, навіть, до протилежних точок зору, знаходження способів взаємодії між людьми з різними поглядами.

Відповідно до міжнародних стандартів і практики застосування військової сили, *вразливість жінок та дітей* відмічається як у конфліктний період, так і після його завершення [6; 7]. Жінки та діти стикаються з різними проявами порушення їхніх прав, у тому числі, з насильством. Існуюче у суспільстві гендерне насильство стає більш яскравим. Фіксується більше випадків домашнього та сексуального насильства, зокрема, у збройних конфліктах. Відомі факти, коли жінок використовували в збройних протистояннях як «живий щит», яким прикривались. Міністерство соціальної політики України зробило заяву про неприпустимість використання жінок і дітей як «живих щитів» у військових діях в АР Крим [5].

Особливу увагу слід приділити громадянам, котрі живуть в громаді, думка і позиція якої відрізняється від їх власної позиції. Часто такі люди зазнають дискримінації, тиску, різних форм насильства. Це ж саме може відбуватися стосовно їхніх дітей у навчальних закладах.

Останнім часом Україна зікнулася з необхідністю працювати з новою групою громадян – внутрішньо переміщеними особами. Це жителі Автономної Республіки Крим, які були змушені покинути свої місця через загрозу своєму життю і безпеці, у зв'язку з агресією Російської Федерації. Вони разом зі своїми сім'ями виїжджали до інших областей України, а на місці стикались з цілою низкою побутових, соціальних, медичних, освітніх, економічних та інших труднощів. Останнім часом дуже часто можна чути, як їх називають біженцями. Однак, слід зауважити, що вони не є такими. Почнемо з того, хто такий біженець. «Біженець – особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань ... перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни ...» [3]. Оскільки кримчани є громадянами України, то під це визначення вони не підпадають.

Але ще у 2006 р. був затверджений спільний наказ 7-ми відомств (Мінсім'ямолодьспорту, МОЗ, МОН, Мінпраці, Мінтранспорту, МВС та Держдепартамент з питань виконання покарань від 14.06.2006 №1983/388/452/221/556/596/106) «Про затвердження порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах». До сімей, які класифікуються як ті, що опинились у складних життєвих обставинах, належать, зокрема: сім'ї з дітьми, що опинились у складних життєвих обставинах і не в змозі подолати їх самостійно у зв'язку з вимушеною міграцією. Вимушена внутрішня міграція – це якраз те, що відбувається із українськими громадянами з АР Крим.

Крім того, є поняття внутрішньо переміщених осіб. Відповідно до Керівних принципів ООН з питань про переміщення осіб всередині країни, переміщеними всередині країни особами (або внутрішньо переміщеними особами) вважаються особи або групи осіб, які були змушені покинути або залишити свої будинки чи місця звичайного проживання, зокрема, у результаті або задля уникнення наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини, стихійних або викликаних діяльністю людини лих, і які не перетинали міжнародно визнаних державних кордонів. На рівні ООН діє інститут Спеціального доповідача ООН з прав внутрішньо переміщених осіб.

Аналіз дзвінків, які надходять на Національну дитячу «гарячу лінію» та Національну «гарячу лінію» з протидії домашньому насильству, торгівлі людьми та гендерній дискримінації, засвідчив, що ця група людей стикається з цілою низкою проблем, які мають вирішуватись у тісній взаємодії всіх відповідальних державних структур, громадських організацій та громади. Зокрема, це проблеми відвідування дітьми шкіл та дитячих садочків, отримання медичної допомоги, належних умов проживання, отримання соціальних виплат для матерів та дітей, проведення ЗНО та вступу до вузів, права власності на майно, отримання пенсій та інших соціальних виплат.

Так само збільшується кількість проблем у українських громадян, що залишилась в Криму.

Протидія булінгу. Практично у кожному класі є учні, які стають об'єктами посмішок та знущань. Булінг (від англ. bully – хуліган, забіяка, насильник) – визначається як утиск, дискримінація, цькування. Вчені визначають шкільний булінг як тривалий процес свідомого жорстокого ставлення з боку однієї дитини або групи дітей до іншої або групи інших дітей. На сьогодні булінг перетворився на масове явище, за яким стоїть ціла сукупність соціальних, психологічних та педагогічних проблем. Булінг – це не просто бешкет та пустощі. Це особлива форма взаємовідносин між дітьми, яка ґрунтується на дискримінації, насильстві та агресії. Найчастіше булінг відбувається в місцях, де контроль з боку дорослих менший, або відсутній взагалі. Жертвою булінгу може стати дитина, погляди якої відрізняються від загальноприйнятих у даному колективі, родина якої була активним учасником протестних акцій, нові учні у класі. Діти можуть не розповідати про ці випадки нікому з дорослих. Особливо це стосується хлопчиків, від яких батьки через поширеність гендерних стереотипів вимагають, щоб ті були мужніми і протистояли цькуванню.

Інформаційна війна. Сучасні протистояння та війни – це, перш за все, інформаційні війни, які чинять тиск на розум та психіку людей. Інформаційні війни є інформаційними технологіями, що впливають на інформаційні системи, маючи на меті введення в оману масової чи індивідуальної свідомості, виведення з ладу або десинхронізацію процесів управління суспільством та його складовими, передовсім військовими [4]. Різні види системного впливу здійснюються на індивідуальну і масову свідомість. Таких впливів достатньо багато: стаття в газеті, телепередача, тоталітарна секта, порада авторитетної людини чи експерта тощо. Все це випадки того, як інформація впливає на прийняття нами рішень. Сучасний розвиток інноваційних технологій дозволяє швидко і масово поширювати інформацію, яку при цьому можна змінити до невпізнання. Все це робиться для маніпуляцій думками, емоціями, ставленнями і врешті-решт поведінкою неповнолітніх.

З огляду на це, важливим напрямом формування особистості в умовах навчального закладу має бути формування критичного мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень. Йому притаманні такі властивості як усвідомленість та самовдосконалення.

Вирішення конфліктів. Сімейні конфлікти завжди залишають важкі негативні емоційні наслідки у вигляді дискомфорту, стресів і депресій. Останнім часом в українському суспільстві спостерігається значне зростання кількості сімейних конфліктів, часто навіть з повним розривом стосунків. Через розбіжності в оцінках подій, які відбуваються, та політичні вподобання, навіть близькі члени родин стають ворогами. У деяких ситуаціях це стало приводом розриву, оскільки причини такої поведінки містяться десь глибше і давніше, в невіршених раніше конфліктах. Тому важливим у цих випадках є допомога потерпадим у переживанні подій та інформація про шляхи відновлення родинних зв'язків, медіації, формування толерантного ставлення до інших, навіть, до протилежних точок зору, знаходження способів взаємодії між людьми з різними поглядами.

Активізація роботи територіальних громад. Значну допомогу особам, які потерпади внаслідок трагічних подій у державі, можуть надавати громади. Громада – це група людей, що об'єднана спільним походженням, расою, соціальним станом, релігійними переконаннями та місцем проживання. Різновидом громади є територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [1].

Прикладами активної діяльності громад у процесі останніх соціально-політичних конфліктних подій в Україні, є надання допомоги внутрішньо переміщеним особам та їх сім'ям, окупованим військовим у Криму, створення загонів самооборони. Особливе значення для розвитку громади в сільській місцевості відіграє навчальний заклад, який часто є її культурно-інформаційним і соціальним центром. Відповідно, значним є вплив педагогічних працівників на її розвиток і функціонування.

Отже, сучасні соціально-політичні події в Україні створили необхідність у посиленні соціально-педагогічної роботи у певних напрямках задля викорінення та попередження насильства щодо дітей та неповнолітніх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О. Соціальна робота в громаді : [навч. посіб.] – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 176 с.
2. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.
4. Почепцов Г. Інформаційна політика [Електронний ресурс] / Г.Почепцов. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/18000102/politologiya/informatsiyni_viyuni.
5. Сайт Міністерства соціальної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=159192&cat_id=107177.
6. General recommendation No. 30 on women in conflict prevention, conflict and post conflict situations to CEDAW [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/GComments/CEDAW.C.30.pdf>.
7. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPACCRRC.aspx>.